

UOT 37.013.77

Nərmin Vilayət qızı İbrahimli

Azərbaycan Dillər Universiteti

<https://orcid.org/0009-0002-9870-5318>

[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(3\).73-77](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(3).73-77)

E-mail: inarmin222@gmail.com

RƏQƏMSAL DÖVRDƏ MÜƏLLİMİN ROLU VƏ PEDAQOJİ FƏALİYYƏTİN TRANSFORMASIYASI

Narmin Vilayat Ibrahimly

Azerbaijan University of Languages

THE ROLE OF THE TEACHER AND THE TRANSFORMATION OF PEDAGOGICAL ACTIVITY IN THE DIGITAL AGE

Нармин Вилаят гызы Ибрагимли

Azerbaydzhanskiy Universitet Yazykov

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ И ТРАНСФОРМАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Xülasə. Bu məqalədə rəqəmsal dövrdə müəllimlərin rolu və pedaqoji fəaliyyətin mahiyyətində baş verən dəyişikliklər araşdırılır. Texnologiyanın sürətli inkişafı təhsil sistemində yenidən qurmalara səbəb olmuş, müəllimlərin funksiyaları və tədris metodları transformasiyaya uğramışdır. Məqalədə rəqəmsal savadlılıq, innovativ pedaqoji yanaşmalar, distant və hibrid təhsil modelləri çərçivəsində müəllimin yeni funksiyaları elmi əsaslarla təhlil edilir. Eyni zamanda Azərbaycan təhsil sistemində bu sahədə atılan addımlar da qiymətləndirilir və gələcək üçün tövsiyələr irəli sürülür.

Açar sözlər: *rəqəmsal təhsil; müəllim; pedaqoji fəaliyyət; texnologiya; distant təhsil; transformasiya*

Abstract. This article explores the role of teachers and the transformation of pedagogical practices in the digital age. The rapid development of technology has led to a restructuring of the education system, resulting in the transformation of teachers' functions and teaching methods. The article provides a scientific analysis of digital literacy, innovative pedagogical approaches, and the new functions of teachers within the frameworks of distance and hybrid learning models. It also evaluates the steps taken in this area within the Azerbaijani education system and offers recommendations for the future.

Keywords: *digital education; teacher; pedagogical activity; technology; distance education; transformation*

Аннотация. В данной статье рассматриваются роль учителей и изменения в сущности педагогической деятельности в цифровую эпоху. Быстрое развитие технологий привело к реформированию системы образования, трансформации функций учителей и методов преподавания. В статье проводится научный анализ цифровой грамотности, инновационных педагогических подходов, а также новых функций учителя в условиях дистанционного и гибридного обучения. Кроме того, оцениваются шаги, предпринятые в этой области в системе образования Азербайджана, и предлагаются рекомендации на будущее.

Ключевые слова: *цифровое образование; учитель; педагогическая деятельность; технологии; дистанционное обучение; трансформация*

Rəqəmsal texnologiyaların inkişafı cəmiyyətin bütün sahələrinə, xüsusilə də təhsil sisteminə ciddi təsir göstərmişdir. Ənənəvi təlim modelləri yerini informasiya-kommunikasiya tex-

nologiyalarına əsaslanan çevik və interaktiv təhsil metodlarına verməkdədir. Bu kontekstdə müəllimin funksional rolu da əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmiş, onu sadəcə bilik ötürən deyil,

həm də öyrənməni yönəldən, şəxsiyyətin formalaşmasında fəal iştirak edən bir şəxsə çevirmişdir.

Rəqəmsal dövrdə müəllim artıq auditoriyada yalnız fiziki olaraq mövcud olan bir şəxs deyil, həm də virtual məkanda pedaqoji fəaliyyəti davam etdirən çevik və texnologiyayönlü bir mütəxəssisdır. Yeni tədris şəraiti müəllimlərdən rəqəmsal savadlılıq, informasiya texnologiyalarından effektiv istifadə bacarıqları və interaktiv mühitdə kommunikasiya səriştəsi tələb edir. Eyni zamanda, rəqəmsal transformasiya pedaqoji prosesə təsir edərək, dərslərinin tərtibindən tutmuş, qiymətləndirmə sistemlərinə qədər bir çox sahədə yeniliklərə səbəb olmuşdur. Bu dəyişikliklər müəllimin peşəkarlıq səviyyəsinin artırılmasını, eləcə də təhsil siyasətində yeni yanaşmaların tətbiqini zəruri edir. Rəqəmsal dövr cəmiyyətin iqtisadi, sosial və mədəni həyatında köklü dəyişikliklərə səbəb olduğu kimi, təhsil sistemini də yenidən formalaşdırmışdır. Bu transformasiya təkcə texniki vasitələrin istifadəsi ilə məhdudlaşmır, həm də təhsilin fəlsəfəsi, məqsədləri və strukturunda əsaslı dəyişikliklərə yol açır.

Ənənəvi təhsildə əsas vurğu müəllim və dərslər üzərində qurulurdusa, rəqəmsal təhsil mühitində informasiya mənbələri çoxsaylı və interaktiv xarakterlidir. Elektron resurslar, onlayn platformalar, video dərslər, süni intellekt əsaslı qiymətləndirmə alətləri və digər rəqəmsal vasitələr şagird və tələbələrin öyrənmə prosesinə fəal şəkildə cəlb olunmasını təmin edir. Bundan əlavə, rəqəmsal texnologiyalar zamanı və məkan məhdudiyyətlərini aradan qaldıraraq, təhsilin inklüzivliyini və əlçatanlığını artırır. Artıq istənilən şagird internet bağlantısı olan yerdə təhsil ala bilər ki, bu da distant və hibrid təhsil modellərinin geniş yayılmasına səbəb olmuşdur.

Lakin rəqəmsal təhsilin inkişafı ilə yanaşı, müəyyən problemlər də ortaya çıxır. Texniki imkanların bərabər olmaması, müəllimlərin rəqəmsal savadlılıq səviyyəsinin yetərli olmaması, şagirdlərin texnologiyadan düzgün istifadə bacarığının zəifliyi və psixososial təsirlər bu dəyişikliklərin neqativ tərəflərini təşkil edir.

Rəqəmsallaşma, ümumilikdə təhsili daha çevik, fərdiləşdirilmiş və texnologiya ilə zəngin bir mühitə çevirmişdir. Bu prosesin əsas daşıyıcısı və idarəedicisi isə müəllimdir.

Ənənəvi pedaqoji modeldə müəllim əsas bilik mənbəyi və nizam-intizamın təminatçısı

kimi çıxış edir. O, sinifdə dominant fiqur olaraq şagirdlərin öyrənmə fəaliyyətinə birbaşa nəzarət edir və təlim prosesində passiv iştirakçı kimi çıxış edən şagirdlərə istiqamət verir. Bu modeldə müəllimin əsas funksiyası məlumat ötürmək, tələbə isə onu mənimsəmək idi.

Rəqəmsal dövrdə bu anlayış köklü şəkildə dəyişmişdir. Müasir pedaqoji yanaşmalarda müəllim artıq “bilik verən” deyil, “öyrənməni yönləndirən”, “mentor” və “təlim mühiti təşkilatçısı” kimi qəbul edilir. İnformasiya bolluğu şəraitində müəllimin funksiyası tələbəni düzgün mənbəyə yönləndirmək, tənqidi düşünmə və problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək, eləcə də fərdiləşdirilmiş təlim strategiyalarını tətbiq etməkdir.

Bundan başqa, müasir müəllim rəqəmsal resurslardan istifadə bacarığına malik olmalı, tədris prosesini texnologiya ilə inteqrasiya edə bilən və həm sinif daxilində, həm də virtual mühitdə səmərəli pedaqoji əlaqələr qurmağı bacarmalıdır. Bu da müəllimə yeni pedaqoji, psixoloji və texnoloji biliklərə yiyələnməyi zəruri edir.

Ənənəvi müəllim-tələbə münasibətləri vertikal şəkildə qurulurdusa, rəqəmsal dövrdə bu münasibət daha çox horizontal – yəni qarşılıqlı əməkdaşlıq, qarşılıqlı öyrənmə və şəffaf ünsiyyət əsasında formalaşır. Bu isə müəllimin emosional intellekt, liderlik və yaradıcılıq kimi yumşaq bacarıqlara sahib olmasını tələb edir. Beləliklə, rəqəmsal dövr müəllim anlayışını yenidən formalaşdırmış və bu peşəyə daha çox çeviklik, uyğunlaşma və yenilikçilik xüsusiyyətləri əlavə etmişdir.

Rəqəmsal dövrdə pedaqoji fəaliyyətin mahiyyəti köklü şəkildə dəyişmiş və təhsil prosesi daha dinamik, interaktiv və fərdiləşdirilmiş xarakter almışdır. Bu dəyişikliklər təlim metodlarının yenidən nəzərdən keçirilməsini, tədris strategiyalarının texnologiya ilə inteqrasiyasını və müəllimlərin pedaqoji bacarıqlarının genişlənməsini zəruri etmişdir. Ənənəvi təlim metodları – mühazirə, izah, sual-cavab və tapşırıq əsaslı yanaşmalar – rəqəmsal dövrdə müasir texnologiyalarla dəstəklənərək daha funksional və çevik formaya düşmüşdür. Məsələn, flipped classroom (əks sinif) yanaşmasında şagirdlər dərslə gəlməzdən əvvəl mövzunu onlayn resurslardan öyrənir, dərslə zamanı isə praktik tətbiq və müzakirələrə vaxt ayrılır. Bu metod həm müəllim, həm də şagird üçün aktiv və iştirakçı öyrənmə mühiti yaradır.

Problem əsaslı öyrənmə (PBL) və layihə əsaslı təlim kimi strategiyalar da rəqəmsal mühitdə daha geniş tətbiq imkanlarına malikdir. Tələbələr real həyatda qarşılaşa biləcəkləri problemləri həll etməyə çalışır, müxtəlif rəqəmsal alətlərdən istifadə edərək məlumat toplayır, emal edir və təqdimatlar hazırlayırlar. Bu proses müəllimin yönəldici rolu ilə idarə olunur və şagirdlərin tənqidi düşünmə, əməkdaşlıq və texnologiyadan istifadə bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Rəqəmsal platformalar, onlayn siniflər və təlim menecment sistemləri (məsələn, Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams və s.) müəllimlərə dərsləri planlaşdırmaq, resursları paylaşmaq, şagirdlərin fəaliyyətini izləmək və rəy vermək üçün əlavə imkanlar yaradır. Bu vasitələr vasitəsilə pedaqoji fəaliyyət real zamanlı və əks-əlaqəli formaya keçir.

Əlavə olaraq, müəllimlərin formativ qiymətləndirmə metodlarından istifadə etməsi və diaqnostik yanaşma tətbiq etməsi pedaqoji prosesin səmərəliliyini artırır. Rəqəmsal alətlər – test platformaları, quizlər, analitika əsaslı tətbiqlər – bu prosesin çevik və obyektiv həyata keçirilməsini təmin edir.

Beləliklə, pedaqoji fəaliyyət artıq yalnız bilik ötürmək deyil, eyni zamanda texnologiya ilə zənginləşdirilmiş öyrənmə mühiti yaratmaq, öyrənməni fərdiləşdirmək və davamlı olaraq yenilənən metodlardan istifadə etməkdir. Müəllim bu yeni modeldə həm yaradan, həm də yönəldirici funksiyanı yerinə yetirir.

Rəqəmsal dövrdə pedaqoji fəaliyyətin effektivliyi birbaşa müəllimin rəqəmsal savadlılıq səviyyəsindən və texnoloji bacarıqlarından asılıdır. Rəqəmsal savadlılıq yalnız kompüter və internetdən istifadə etmək bacarığı deyil, həm də informasiya mənbələrinin qiymətləndirilməsi, rəqəmsal resursların didaktik məqsədlə tətbiqi və rəqəmsal təhlükəsizlik prinsiplərinə riayət etmək kimi çoxşaxəli bir anlayışdır.

Müasir müəllimlər üçün vacib olan texnoloji bacarıqları aşağıdakı istiqamətlərdə qruplaşdırmaq mümkündür:

- Təlim texnologiyalarından istifadə bacarığı: Müəllim müxtəlif elektron resurslardan (prezentasiyalar, video dərslər, simulyasiya proqramları və s.) istifadə etməklə təlimin effektivliyini artırmalı, mövzunun mahiyyətini interaktiv və vizual üsullarla çatdırmağı bacarmalıdır.

- Rəqəmsal platformalarla işləmək bacarığı: Müəllimlər öyrənmə menecment sistemləri (LMS) ilə işləməyi bacarmalı, onlayn dərs təşkil edə bilməli, tapşırıqlar vermək, qiymətləndirmə aparmaq və rəy bildirmək üçün bu alətlərdən səmərəli istifadə etməlidirlər.

- Multimedia və kontent yaradılması: Rəqəmsal materialların (video, audio, infoqrafika və interaktiv testlər) hazırlanması və onlardan dərslərdə istifadə müəllimin texnoloji bacarıqlarının əhəmiyyətli göstəricisidir. Bu isə müəllimdən həm texniki biliklər, həm də yaradıcılıq tələb edir.

- Rəqəmsal təhlükəsizlik və etik qaydalar: Müəllim özünün və şagirdlərinin şəxsi məlumatlarını qorumağı, internetdə etik davranış qaydalarına riayət etməyi və şagirdləri bu prinsiplər çərçivəsində maarifləndirməyi bacarmalıdır.

Araşdırmalar göstərir ki, müəllimlərin texnoloji bacarıqları onların peşəkar inkişafı və təhsil keyfiyyəti ilə sıx bağlıdır. Rəqəmsal savadlı müəllim daha çevik, yeniliklərə açıq və tələbələr üçün motivasiyaedici şərait yarada bilər.

Bununla yanaşı, bəzi müəllimlərin texnologiyadan istifadədə çətinlik çəkməsi, infrastruktur çıxış imkanlarının məhdudluğu və metodoloji bilik çatışmazlığı da aktual problemlər sırasındadır. Bu səbəbdən müəllimlərin mütəmadi olaraq texnoloji təlimlərə cəlb edilməsi və peşəkar inkişaflarının dəstəklənməsi vacibdir.

Rəqəmsal texnologiyaların inkişafı və xüsusilə pandemiya dövrünün yaratdığı zərurət nəticəsində distant və hibrid təhsil modelləri geniş yayılmış və təhsil sisteminin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Bu şəraitdə müəllimin fəaliyyəti yeni tələblərlə üz-üzə qalmış və onun pedaqoji rolu əhəmiyyətli dərəcədə transformasiyaya uğramışdır.

Distant təhsil modelində müəllim fiziki mühitdən kənar fəaliyyət göstərərək şagirdlərlə rəqəmsal platformalar üzərindən əlaqə saxlayır. Bu zaman müəllim yalnız təlim məzmununun ötürücüsü deyil, eyni zamanda onlayn sinfin koordinatoru, motivasiya verən lider və texniki dəstəkçi funksiyasını da yerinə yetirir. O, dərs planlamasından qiymətləndirməyə qədər bütün prosesi texnoloji vasitələrlə həyata keçirməli və interaktivliyi təmin etməlidir.

Hibrid təhsil isə ənənəvi və distant metodların sintezidir. Bu modeldə müəllim eyni anda həm sinifdə olan şagirdlərlə, həm də uzaqdan

qoşulanlarla işləməli, hər iki tərəf üçün bərabər tədris şəraiti yaratmalıdır. Bu iş müəllimdən daha yüksək səviyyəli pedaqoji çeviklik və texnologiyaya bacarıq tələb edir.

Müəllimin bu modellərdə qarşılaşdığı əsas çətinliklər aşağıdakılardır:

- Onlayn dərslərdə şagird fəallığının və iştirakının zəifliyi,
- Texniki problemlər və internetin qeyri-sabitliyi,
- Təlim kontentinin onlayn formata uyğunlaşdırılmasında metodoloji çətinliklər,
- Fərdi yanaşma və emosional dəstəyin azalması.

Bununla yanaşı, distant və hibrid təhsil modelləri müəllimə dərs resurslarını daha rahat paylaşmaq, dərsləri qeydə almaq, analitik göstəricilər vasitəsilə təlimin səmərəliliyini qiymətləndirmək kimi üstünlüklər də təqdim edir. Beləliklə, bu təhsil modelləri müəllimin rolunu daha da strateji və çoxşaxəli bir vəzifəyə çevirir.

Azərbaycanda rəqəmsal təhsilin inkişafı son illərdə dövlət səviyyəsində aparılan islahatlar və strateji sənədlərlə sürətlənmişdir. Xüsusilə “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” (2013) və “Rəqəmsal transformasiya” ilə bağlı qəbul olunan yeni yanaşmalar təhsildə texnologiyadan istifadəyə geniş imkanlar yaratmışdır. Bu siyasət çərçivəsində müəllimlərin rəqəmsal bacarıqlarının artırılması əsas hədəflərdən biri kimi müəyyən edilmişdir. Pandemiya dövrü rəqəmsal təhsilin əhəmiyyətini ön plana çıxarmış və bir çox məktəb və müəllim üçün bu proses yeni realıq kimi formalaşmışdır. Təhsil Nazirliyi tərəfindən istifadəyə verilmiş “Virtual Məktəb” platforması, “Microsoft Teams”, “Zoom”, “Google Meet” və digər vasitələr ölkədə distant təhsilin tətbiqini stimullaşdırmışdır. Bununla yanaşı, Azərbaycan Müəllim İnkişafı Mərkəzi, Təhsil İnstitutu, ASAN Təlim, EDU.AZ və müxtəlif özəl təlim mərkəzləri vasitəsilə müəllimlərin İKT bacarıqlarını artırmaq məqsədilə mütəmadi təlimlər keçirilir. Lakin bu təlimlərə çıxış bərabərliyi, metodiki keyfiyyət və praktikiyönlülük baxımından müəyyən problemlər qalmaqdadır.

Mövcud problemlər:

- Regionlar və şəhər mərkəzləri arasında rəqəmsal imkan fərqləri;
- Bəzi müəllimlərin yaş və təcrübə baxımından texnologiyaya adaptasiyada çətinlik çəkməsi;

- Təlim kontentlərinin standartlaşdırılması və səmərəli metodika çatışmazlığı;

- Texniki təminat və internet infrastrukturunun qeyri-bərabərliyi.

Müsbət tərəflər:

- Rəqəmsal platformalardan istifadəyə marağın artması;
- Tədris prosesində rəqəmsal resursların və interaktiv üsulların yayılması;
- Gənc müəllimlərin texnologiyaya yüksək adaptasiya qabiliyyəti;
- Rəqəmsal kontent istehsalında yerli müəllimlərin artması.

Göründüyü kimi, Azərbaycanda rəqəmsal təhsilin inkişafı istiqamətində mühüm addımlar atılsa da, müəllim hazırlığı sistemli və davamlı dəstəyə ehtiyac duyur. Bu məqsədlə müəllimlər üçün texnoloji innovasiyalara uyğun peşəkar inkişaf proqramlarının hazırlanması, məktəblərin texniki bazasının gücləndirilməsi və pedaqoji universitetlərdə rəqəmsal təlim metodologiyalarının geniş tətbiqi tövsiyə olunur.

Rəqəmsal dövr təhsildə köklü dəyişikliklərə səbəb olmuş və müəllimlərin pedaqoji fəaliyyətinə yeni çalarlar gətirmişdir. Müəllim anlayışı dəyişmiş, texnologiya ilə inteqrasiya olunmuş təlim prosesləri gündəlik təcrübəyə çevrilmiş, distant və hibrid təhsil modelləri geniş vüsət almışdır. Bu şəraitdə müəllimin texnoloji və metodoloji bacarıqları onun peşəkarlığının ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir.

Araşdırmalardan məlum olur ki, müəllimlərin rəqəmsal savadlılığı, müasir texnologiyalardan istifadə bacarığı və pedaqoji elastikliyi təhsilin keyfiyyətinə bilavasitə təsir göstərir. Pedaqoji fəaliyyətin transformasiyası müəllimlərdən daim yenilənən bilik və bacarıqlar tələb edir.

Azərbaycan kontekstində də rəqəmsal təhsilin inkişafı istiqamətində irəliləyişlər müşahidə olunmaqdadır. Lakin bu prosesin davamlı və səmərəli olması üçün sistemli yanaşmaya ehtiyac vardır.

Təvsiyələr:

- Müəllimlərin texnoloji bacarıqlarının artırılması üçün müntəzəm və praktikiyönlü təlimlərin təşkili;
- Pedaqoji universitetlərdə rəqəmsal təhsil metodologiyası üzrə ixtisaslaşmış kursların yaradılması;
- Məktəblərin texniki təchizatının gücləndirilməsi və bütün bölgələrdə rəqəmsal bərabərliyin təmin olunması;

- Müəllimlərin təşəbbüskar və yaradıcı fəaliyyətinin stimullaşdırılması, o cümlədən rəqəmsal kontent yaradıcılığına dəstək verilməsi;

- Elmi-tədqiqat işlərinin genişləndirilməsi və rəqəmsal təhsilin təhlilinə yönəlmiş statistik məlumat bazalarının yaradılması.

Hazırkı dövrdə, rəqəmsal dövrdə müəllim yalnız öyrədən deyil, həm də öyrənən, yaradan və dəyişən bir fiqura çevrilmişdir. “Onun peşə-

kar fəaliyyəti təhsilin gələcəyini formalaşdıran əsas qüvvələrdən biri kimi çıxış edir.

Problemin aktuallığı. Rəqəmsal dövrdə müəllimin rolu və pedaqoji fəaliyyətinə xüsusi tələblər verilir. Bu baxımdan məqalə aktualıq kəsb edir.

Problemin yeniliyi. Rəqəmsal dövrdə müəllimin rolu və pedaqoji fəaliyyətin transformasiyası diqqət mərkəzinə gətirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə doktorant və dissertantlar, magistrantlar üçün maraqlı olacaqdır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası (2013–2023). -Bakı: Elm və Təhsil Nazirliyi, -2013.
2. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi. (2020). Pandemiya dövründə distant təhsil: Tətbiq təcrübəsi və nəticələr. -Bakı: Elm və Təhsil Nazirliyi.
3. Əliyeva, R. (2022). Rəqəmsal dövrdə müəllim hazırlığı və peşəkar inkişaf. Bakı: Azərbaycan Müəllim İnkişafı Mərkəzi.
4. Hacıyev, M. (2021). Müasir təhsildə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi. Təhsil və Zaman, №2, -s. 34–42.
5. UNESCO (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO Publishing.

Redaksiyaya daxil olub: 04.06.2025.